

Контрольна робота №2. Частина 2

Формальна верифікація обраної системи

«Турнікет»

Шептуха Євгеній, ШІ

1. Перегляд підходу до специфікації

Словесний опис обраної системи:

Турнікет обладнаний приймачем карт, механізмом для блокування/розблокування проходу, таймером і двома індикаторами: "Прохід дозволено" та "Прохід заборонено".

У початковому стані турнікет забороняє прохід: індикатор "Прохід заборонено" увімкнений, індикатор "Прохід дозволено" вимкнений, прохід заблокований, а таймер не активний.

Коли користувач прикладає проїзну картку, система перевіряє її дійсність: якщо картка ще чинна (не минув термін дії) і на ній залишилися поїздки, то одна поїздка списується, індикатор "Прохід дозволено" вмикається, "Прохід заборонено" вимикається, прохід розблоковується, і запускається таймер на 5 секунд.

Якщо ж картка недійсна або на ній немає поїздок, жодних змін у роботі турнікету не відбувається.

Після завершення п'яти секунд таймер зупиняється, індикатор "Прохід дозволено" вимикається, "Прохід заборонено" вмикається, прохід блокується, і система повертається до початкового стану очікування.

Початково для специфікації даної системи було обрано Z-нотацію. Було обрано саме цю мову специфікації, оскільки вона є доволі розповсюдженою, а також була одним з прикладів до самостійного виконання у підручнику Л.Л. Омельчук «Формальні методи специфікації програм».

При подальшому аналізі можливостей цієї специфікації було виявлено, що Z-нотація є невідповідною для специфікації та аналізу систем, що містять часовий та паралельний аспекти[1].

Тому для специфікації системи турнікету було (заново) обрано мову TLA+, оскільки вона найбільше пасує для аналізу паралельних дискретних систем.

2. Опис обраного методу специфікації

TLA+ - це формальна мова специфікацій, розроблена Леслі Лампортом у 1999 році для проектування, моделювання та верифікації програмних систем, особливо розподілених. Її основу становлять темпоральна логіка дій (TLA) і математична теорія множин, що забезпечує точність і однозначність специфікацій.

Основні концепції

1. Дії та інваріанти: Система моделюється через набори дій (змін станів), а інваріанти визначають незмінні умови її коректності.
2. Перевірка моделей: Інструмент TLC аналізує всі можливі стани системи в **обмеженому просторі**, виявляючи порушення властивостей безпеки та життєздатності.
3. Перевірка доведень: Мова підтримує формальні докази правильності алгоритмів у декларативному стилі.

PlusCal

Це алгоритмічна мова верхнього рівня, що транслюється в TLA+ (подібно до того, як C компілюється в асемблер). Вона спрощує опис алгоритмів завдяки:

- Структурі, близькій до псевдокоду (наприклад, цикли `while`, умовні оператори).
- Автоматичній генерації специфікацій для подальшої перевірки в TLC.

Переваги TLA+

- Точність: Специфікації уникають неоднозначностей природних мов.
- Раннє виявлення помилок: Моделювання допомагає знайти логічні вади до реалізації.
- Універсальність: Підходить для апаратних систем, протоколів, алгоритмів.

Недоліки

- Обмежена масштабованість: Перевірка моделей ефективна лише для систем із обмеженою кількістю станів.

3. Формальна специфікація обраної системи

Для зручності специфікації системи турнікету використовувалася імперативна мова (псевдокод) PlusCal, яка потім транслюється в риге TLA+ специфікацію за допомогою засобів TLA+ Toolbox.

Специфікація моделює два паралельні процеси: взаємодію користувача з турнікетом і роботу таймера, який контролює тривалість проходу.

Спочатку задаються необхідні для моделювання константи, які потім будуть використані при перевірці моделі (Model Checking) при верифікації:

PassTime: Тривалість дозволу на прохід після успішного прикладання картки.

MaxRidesNum: Максимальна кількість поїздок, які може мати картка.

UseTimes: Кількість взаємодій із системою, після яких її робота завершується (для обмеження простору для верифікації моделі).

Далі задаються змінні для задання специфікації:

accessAllowed: Визначає, чи дозволено прохід (індикатор «Прохід дозволено»).

accessDenied: Вказує, що прохід заборонено (індикатор «Прохід заборонено»).

locked: Чи заблоковано турнікет.

timer: Таймер, що контролює тривалість доступу.

cardValid: Чи є картка дійсною.

rides: Кількість поїздок на картці.

counter: Лічильник кількості оброблених користувачів (досягає UseTimes).

Далі, за допомогою блоку define задаються інваріанти на pure TLA+, що забезпечують узгодженість станів:

CardStillValid / RidesAvailable / AccessGranted: Логічні умови для надання доступу.

TimerExpired: Час доступу вичерпано — система має скинутися.

TypeInvariant: Гарантує правильні типи значень та допустимі діапазони.

TurnstileWorkEnd: Основний цикл завершується при counter >= UseTimes.

IndicatorsMutualExclusive: accessAllowed і accessDenied не можуть бути одночасно істинними або хибними.

LockFollowsAccess: Стан механізму блокування турнікета має відповідати дозволу на доступ.

TimerImpliesAccess: Якщо таймер працює, доступ ще активний.

TimerZeroImpliesInitialState: Якщо значення таймера дорівнює нулю, система перебуває в початковому (заблокованому) стані.

RidesNonNegative: Значення поїздок не може бути менше нуля.

ValidCardMeansRidesPositive: Дійсна картка повинна мати хоча б одну поїздку для надання доступу.

InvalidCardStateUnchanged: Якщо картка недійсна або не має поїздок, система залишається в початковому стані.

Далі задаються паралельні процеси на мові PlusCal:

timer_process (таймер)

Циклічно виконується та:

- Збільшує значення timer, якщо він активний.
- Скидає систему (блокує, забороняє доступ, обнуляє таймер), коли спливає PassTime.
- Очікує, поки таймер активний, доступ заборонено або досягнуто межі UseTimes.

user_process (користувач)

Імітує дії користувача, повторюється до UseTimes:

- Випадковим чином моделює одну з трьох дій:
 - **Дійсна картка** (із кількістю поїздок від 1 до MaxRidesNum)
 - **Недійсна картка** (протермінована)
 - **Дійсна картка без поїздок** (доступ має бути заборонений)
- Якщо картка дійсна і має поїздки, надається доступ:
 - Кількість поїздок зменшується, доступ дозволено, турнікет відкривається, запускається таймер.
- Очікує, поки турнікет знову заблокується, перед наступною дією.

Після написання коду на мові PlusCal, його було трансльовано у pure TLA+ мову за допомогою засобів TLA+ Toolbox.

Повний код специфікації на мові PlusCal та TLA+ для зручності наведено у Додатку А.

Перед розглядом наступного параграфу рекомендується ознайомитися із специфікаціями у додатках.

4. Формальна верифікація обраної системи

Для верифікації обраної системи використовувався засіб TLA+ Toolbox.

TLA+ Toolbox - це IDE (інтегроване середовище розробки) для інструментів TLA+. Воно може використовуватися для створення та редагування специфікацій, визначення синтаксичних помилок, трансляції PlusCal в pure TLA+, друку специфікацій у формат pdf, верифікації специфікацій за допомогою TLC Model Checker.

Для перевірки моделі за допомогою TLC Model Checker необхідно обмежити простір перебору станів. Цей простір було задано наступним чином:

What is the model?

Specify the values of declared constants.

UseTimes <- 10

MaxRidesNum <- 10

PassTime <- 5

Edit

Також необхідно задати інваріанти системи для визначення відповідності моделі специфікації:

What to check?

☒ Deadlock

☒ Invariants

Formulas true in every reachable state.

☒ TypeInvariant

☒ IndicatorsMutualExclusive

☒ LockFollowsAccess

☒ TimerImpliesAccess

☒ TimerZeroImpliesInitialState

☒ RidesNonNegative

☒ ValidCardMeansRidesPositive

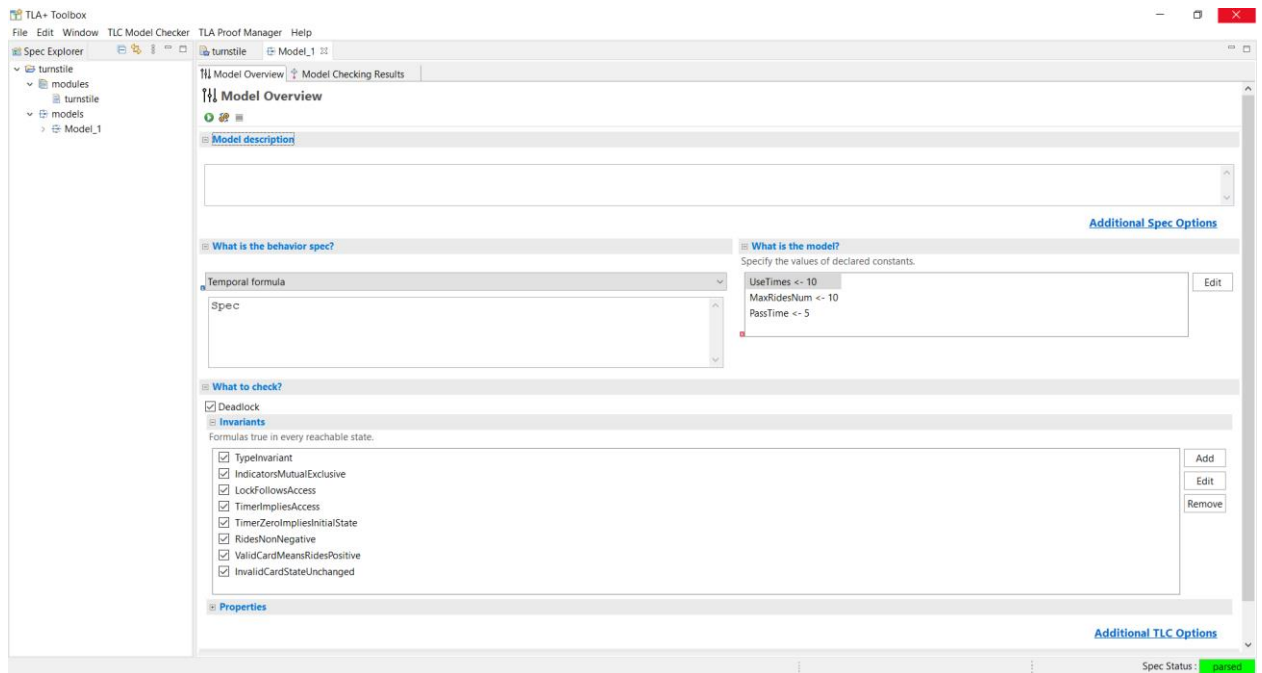
☒ InvalidCardStateUnchanged

Add

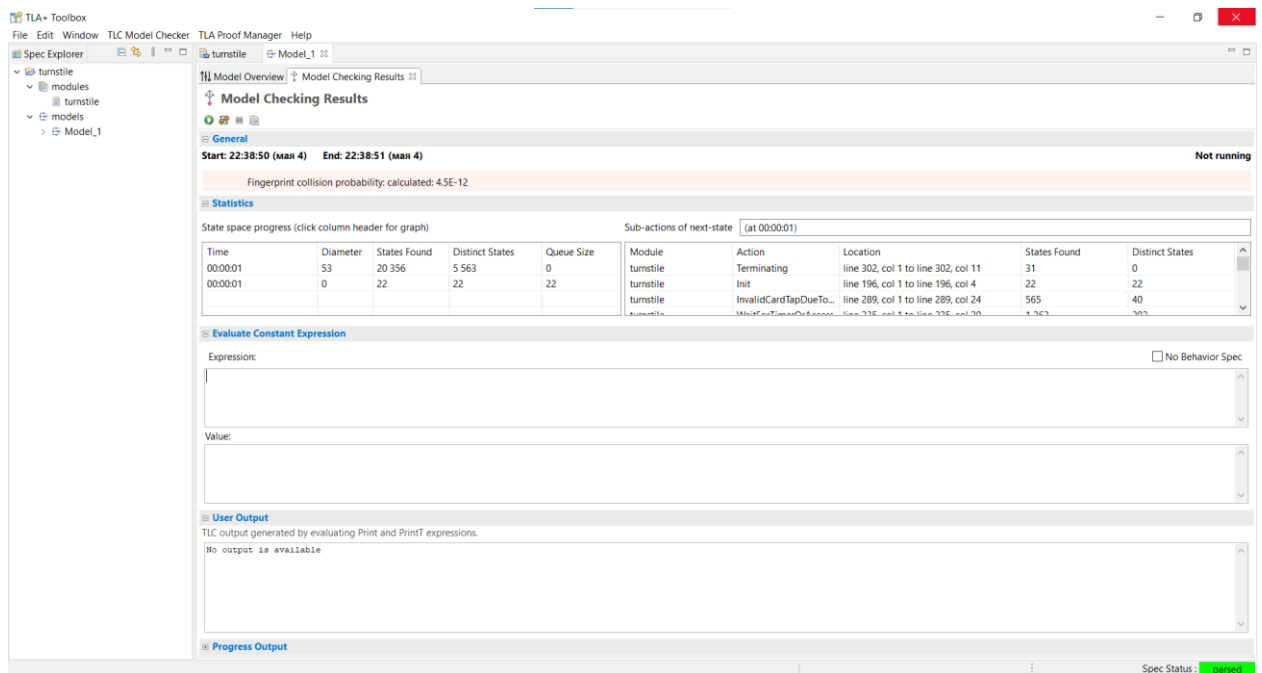
Edit

Remove

Вікно задання налаштувань верифікації має наступний вигляд:

Після завершення верифікації (перевірки моделі) отримуємо наступні результати:

В даному вікні наведена інформація про коректність виконання (логи помилок), статистики по кількості перевірених станів, час виконання тощо.

Таким чином ми верифікували створену модель та переконалися у відповідності моделі до специфікації.

Література

- [1] Mr. Vishal Ruhela, 2012, Z Formal Specification Language – An Overview, INTERNATIONAL JOURNAL OF ENGINEERING RESEARCH & TECHNOLOGY (IJERT) Volume 01, Issue 06 (August 2012)
- [2] Омельчук Л.Л. Формальні методи специфікації програм. – К.: УкрІНТЕІ, 2010. - 78 с.
- [3] <https://learntla.com/index.html>

[4] Specifying systems : the TLA+ language and tools for hardware and software engineers / Leslie Lamport.

Додаток А (див. нижче)

MODULE *turnstile*

PassTime,
MaxRidesNum,
UseTimes

variables

define

$$TurstileWorkEnd \triangleq counter > UseTimes$$
$$IndicatorsMutualExclusive \triangleq$$

The lock is only open (unlocked) when access is allowed

Timer is only non-zero if access is allowed (*i.e.*, during access window)

$$TimerImpliesAccess \triangleq$$

When timer is zero, the system must be in the initial (locked) state

$$TimerZeroImpliesInitialState \triangleq$$

```

    (timer = 0)  $\Rightarrow$   $\wedge$  accessAllowed = FALSE
     $\wedge$  accessDenied = TRUE
     $\wedge$  locked = TRUE

    Rides are never negative
    RidesNonNegative  $\triangleq$ 
    rides  $\geq$  0

    A valid card always has at least one ride if ValidCard is true
    ValidCardMeansRidesPositive  $\triangleq$ 
    cardValid = TRUE  $\Rightarrow$  (AccessGranted  $\equiv$  rides > 0)

    If the card is invalid or has no rides left, then the system remains in its initial/locked state
    InvalidCardStateUnchanged  $\triangleq$ 
    ( $\neg$ cardValid  $\vee$  (rides = 0  $\wedge$  timer = 0))  $\Rightarrow$ 
     $\wedge$  accessAllowed = FALSE
     $\wedge$  accessDenied = TRUE
     $\wedge$  locked = TRUE
     $\wedge$  timer = 0
end define ;

process timer_process = "Timer"
begin
    TimerLoop:
    while ( $\neg$ TurstileWorkEnd) do
        IncrementTimer:
        if timer > 0 then
            timer := timer + 1 ;
        end if ;
        ResetSystem:
        if TimerExpired then
            accessAllowed := FALSE ;
            accessDenied := TRUE ;
            locked := TRUE ;
            timer := 0 ;
        end if ;
        WaitForTimerOrAccess:
        await timer > 0  $\vee$   $\neg$ AccessGranted  $\vee$  TurstileWorkEnd ;
    end while ;
end process ;

process user_process = "User"
begin
    UserActions:
    while (counter < UseTimes) do
        either
            Tap valid card with rides

```



```

    ValidCardTap:
        with rides_num ∈ 1 .. MaxRidesNum do
            cardValid := TRUE;
            rides := rides_num;
            counter := counter + 1;
        end with ;
    or
        Tap expired card
    InvalidCardTap:
        with rides_num ∈ 1 .. MaxRidesNum do
            cardValid := FALSE;
            rides := rides_num;
            counter := counter + 1;
            skip ;
        end with ;
    or
        Tap card with no rides
    InvalidCardTapDueToRides:
        cardValid := TRUE;
        rides := 0;
        counter := counter + 1;
        skip;
    end either ;

    Process card tap
    GrantAccess:
        if AccessGranted then
            rides := rides - 1;
            accessAllowed := TRUE;
            accessDenied := FALSE;
            locked := FALSE;
            timer := 1;
        end if ;

        Wait for system to reset before next action
    WaitForReset:
        await locked ∨ TurstileWorkEnd;
    end while ;
end process ;
end algorithm ;

BEGIN TRANSLATION (chksum(pcal) = "bfa04102" ∧ chksum(tla) = "4a327817")
VARIABLES accessAllowed, accessDenied, locked, timer, cardValid, rides,
           counter, pc

```

```

define statement
CardStillValid  $\triangleq$  cardValid

```

$$\begin{aligned}
RidesAvailable &\triangleq rides > 0 \\
AccessGranted &\triangleq CardStillValid \wedge RidesAvailable \\
TimerExpired &\triangleq timer \geq PassTime \\
TypeInvariant &\triangleq \wedge cardValid \in \text{BOOLEAN} \\
&\quad \wedge accessAllowed \in \text{BOOLEAN} \\
&\quad \wedge accessDenied \in \text{BOOLEAN} \\
&\quad \wedge locked \in \text{BOOLEAN} \\
&\quad \wedge timer \in 0 \dots PassTime \\
&\quad \wedge rides \in 0 \dots MaxRidesNum \\
&\quad \wedge counter \in 0 \dots UseTimes \\
TurstileWorkEnd &\triangleq counter \geq UseTimes \\
IndicatorsMutualExclusive &\triangleq \\
&\quad (accessAllowed \wedge \neg accessDenied) \vee (\neg accessAllowed \wedge accessDenied) \\
LockFollowsAccess &\triangleq \\
&\quad locked = \neg accessAllowed \\
TimerImpliesAccess &\triangleq \\
&\quad (timer > 0) \Rightarrow accessAllowed \\
TimerZeroImpliesInitialState &\triangleq \\
&\quad (timer = 0) \Rightarrow \wedge accessAllowed = \text{FALSE} \\
&\quad \quad \wedge accessDenied = \text{TRUE} \\
&\quad \quad \wedge locked = \text{TRUE} \\
RidesNonNegative &\triangleq \\
&\quad rides \geq 0 \\
ValidCardMeansRidesPositive &\triangleq \\
&\quad cardValid = \text{TRUE} \Rightarrow (AccessGranted \equiv rides > 0) \\
InvalidCardStateUnchanged &\triangleq \\
&\quad (\neg cardValid \vee (rides = 0 \wedge timer = 0)) \Rightarrow \\
&\quad \quad \wedge accessAllowed = \text{FALSE} \\
&\quad \quad \wedge accessDenied = \text{TRUE} \\
&\quad \quad \wedge locked = \text{TRUE} \\
&\quad \quad \wedge timer = 0 \\
vars &\triangleq \langle accessAllowed, accessDenied, locked, timer, cardValid, rides, \\
&\quad counter, pc \rangle
\end{aligned}$$

$$ProcSet \triangleq \{ \text{"Timer"} \} \cup \{ \text{"User"} \}$$

$$\begin{aligned}
Init &\triangleq \text{Global variables} \\
&\wedge accessAllowed = \text{FALSE} \\
&\wedge accessDenied = \text{TRUE} \\
&\wedge locked = \text{TRUE} \\
&\wedge timer = 0 \\
&\wedge cardValid \in \{ \text{TRUE}, \text{FALSE} \} \\
&\wedge rides \in 0 \dots MaxRidesNum \\
&\wedge counter = 0 \\
&\wedge pc = [self \in ProcSet \mapsto \text{CASE } self = \text{"Timer"} \rightarrow \text{"TimerLoop"} \\
&\quad \square \quad self = \text{"User"} \rightarrow \text{"UserActions"}]
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
TimerLoop &\triangleq \wedge pc[\text{"Timer"}] = \text{"TimerLoop"} \\
&\wedge \text{IF } (\neg TurstileWorkEnd) \\
&\quad \text{THEN } \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\text{"Timer"}] = \text{"IncrementTimer"}] \\
&\quad \text{ELSE } \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\text{"Timer"}] = \text{"Done"}] \\
&\wedge \text{UNCHANGED } \langle accessAllowed, accessDenied, locked, timer, \\
&\quad cardValid, rides, counter \rangle
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
IncrementTimer &\triangleq \wedge pc[\text{"Timer"}] = \text{"IncrementTimer"} \\
&\wedge \text{IF } timer > 0 \\
&\quad \text{THEN } \wedge timer' = timer + 1 \\
&\quad \text{ELSE } \wedge \text{TRUE} \\
&\quad \wedge timer' = timer \\
&\wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\text{"Timer"}] = \text{"ResetSystem"}] \\
&\wedge \text{UNCHANGED } \langle accessAllowed, accessDenied, locked, \\
&\quad cardValid, rides, counter \rangle
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
ResetSystem &\triangleq \wedge pc[\text{"Timer"}] = \text{"ResetSystem"} \\
&\wedge \text{IF } TimerExpired \\
&\quad \text{THEN } \wedge accessAllowed' = \text{FALSE} \\
&\quad \wedge accessDenied' = \text{TRUE} \\
&\quad \wedge locked' = \text{TRUE} \\
&\quad \wedge timer' = 0 \\
&\quad \text{ELSE } \wedge \text{TRUE} \\
&\quad \wedge \text{UNCHANGED } \langle accessAllowed, accessDenied, locked, \\
&\quad \quad timer \rangle \\
&\wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\text{"Timer"}] = \text{"WaitForTimerOrAccess"}] \\
&\wedge \text{UNCHANGED } \langle cardValid, rides, counter \rangle
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
WaitForTimerOrAccess &\triangleq \wedge pc[\text{"Timer"}] = \text{"WaitForTimerOrAccess"} \\
&\wedge timer > 0 \vee \neg AccessGranted \vee TurstileWorkEnd \\
&\wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\text{"Timer"}] = \text{"TimerLoop"}] \\
&\wedge \text{UNCHANGED } \langle accessAllowed, accessDenied, locked, \\
&\quad timer, cardValid, rides, counter \rangle
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned} timer_process &\triangleq TimerLoop \vee IncrementTimer \vee ResetSystem \\ &\quad \vee WaitForTimerOrAccess \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} UserActions &\triangleq \wedge pc[\"User\"] = \"UserActions\" \\ &\quad \wedge IF (counter < UseTimes) \\ &\quad \quad THEN \wedge \vee \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"ValidCardTap\"] \\ &\quad \quad \quad \vee \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"InvalidCardTap\"] \\ &\quad \quad \quad \vee \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"InvalidCardTapDueToRides\"] \\ &\quad \quad ELSE \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"Done\"] \\ &\quad \wedge UNCHANGED \langle accessAllowed, accessDenied, locked, timer, \\ &\quad \quad cardValid, rides, counter \rangle \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} GrantAccess &\triangleq \wedge pc[\"User\"] = \"GrantAccess\" \\ &\quad \wedge IF AccessGranted \\ &\quad \quad THEN \wedge rides' = rides - 1 \\ &\quad \quad \quad \wedge accessAllowed' = TRUE \\ &\quad \quad \quad \wedge accessDenied' = FALSE \\ &\quad \quad \quad \wedge locked' = FALSE \\ &\quad \quad \quad \wedge timer' = 1 \\ &\quad \quad ELSE \wedge TRUE \\ &\quad \quad \quad \wedge UNCHANGED \langle accessAllowed, accessDenied, locked, \\ &\quad \quad \quad \quad timer, rides \rangle \\ &\quad \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"WaitForReset\"] \\ &\quad \wedge UNCHANGED \langle cardValid, counter \rangle \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} WaitForReset &\triangleq \wedge pc[\"User\"] = \"WaitForReset\" \\ &\quad \wedge locked \vee TurstileWorkEnd \\ &\quad \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"UserActions\"] \\ &\quad \wedge UNCHANGED \langle accessAllowed, accessDenied, locked, timer, \\ &\quad \quad cardValid, rides, counter \rangle \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} ValidCardTap &\triangleq \wedge pc[\"User\"] = \"ValidCardTap\" \\ &\quad \wedge \exists rides_num \in 1 \dots MaxRidesNum : \\ &\quad \quad \wedge cardValid' = TRUE \\ &\quad \quad \wedge rides' = rides_num \\ &\quad \quad \wedge counter' = counter + 1 \\ &\quad \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"GrantAccess\"] \\ &\quad \wedge UNCHANGED \langle accessAllowed, accessDenied, locked, timer \rangle \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} InvalidCardTap &\triangleq \wedge pc[\"User\"] = \"InvalidCardTap\" \\ &\quad \wedge \exists rides_num \in 1 \dots MaxRidesNum : \\ &\quad \quad \wedge cardValid' = FALSE \\ &\quad \quad \wedge rides' = rides_num \\ &\quad \quad \wedge counter' = counter + 1 \\ &\quad \quad \wedge TRUE \\ &\quad \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } ![\"User\"] = \"GrantAccess\"] \end{aligned}$$

$$\wedge \text{UNCHANGED } \langle \text{accessAllowed}, \text{accessDenied}, \text{locked}, \text{timer} \rangle$$

$$\begin{aligned} \text{InvalidCardTapDueToRides} \triangleq & \wedge pc["\text{User}"] = "\text{InvalidCardTapDueToRides}" \\ & \wedge \text{cardValid}' = \text{TRUE} \\ & \wedge \text{rides}' = 0 \\ & \wedge \text{counter}' = \text{counter} + 1 \\ & \wedge \text{TRUE} \\ & \wedge pc' = [pc \text{ EXCEPT } !["\text{User}"] = "\text{GrantAccess}"] \\ & \wedge \text{UNCHANGED } \langle \text{accessAllowed}, \text{accessDenied}, \\ & \quad \text{locked}, \text{timer} \rangle \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{user_process} \triangleq & \text{UserActions} \vee \text{GrantAccess} \vee \text{WaitForReset} \vee \text{ValidCardTap} \\ & \vee \text{InvalidCardTap} \vee \text{InvalidCardTapDueToRides} \end{aligned}$$

Allow infinite stuttering to prevent deadlock on termination.

$$\begin{aligned} \text{Terminating} \triangleq & \wedge \forall self \in \text{ProcSet} : pc[self] = "\text{Done}" \\ & \wedge \text{UNCHANGED } \text{vars} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Next} \triangleq & \text{timer_process} \vee \text{user_process} \\ & \vee \text{Terminating} \end{aligned}$$

$$\text{Spec} \triangleq \text{Init} \wedge \Box[\text{Next}]_{\text{vars}}$$

$$\text{Termination} \triangleq \Diamond(\forall self \in \text{ProcSet} : pc[self] = "\text{Done}")$$

END TRANSLATION

```
\ * Modification History
\ * Last modified Sun May 04 20:51:49 EEST 2025 by Zhenia
\ * Created Sat May 03 21:19:27 EEST 2025 by Zhenia
```